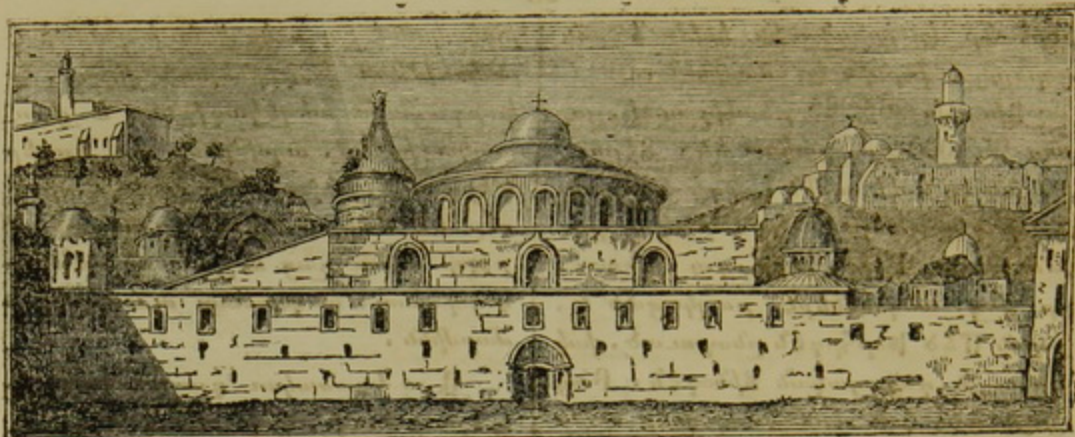

Մ Ի Մ Ս

ՏԵՍՆԵՐՈՒՄ ՏԱՐԻ
ԹԻՒ 5.

Ա. Մ. Ս. Ա. Գ. Ի. Բ.

ԾԱՌՈՒՄ 31
1875.

Ա. Գ. Ա. ՅԻՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԿՐԹՈՒԹԻՒՆ ԺՈՂՈՎՐԴԵԱՆ

Ի ԶՈՒՒՅՆԵՐԻՍ (*)

ԶՈՒՅՆԵՐԻՍ Ժողովրդային կրթութեան վերայ ընդհանրապէս խօսեցանք, բայց աւելի տեղեկութիւն տալու համար՝ հարկ է նահանգներուն վերայ եւս խօսիլ. ժամն զի, ինչպէս կանխաւ ասացինք, կրթութեան ազատութիւնն այնչափ ընդարձակ է Զուիցերիայ մէջ, որ այս մասին իրարմէ կը տարբերին Նահանգներն թէ՛ դաստիարակութեան յատուկ սահման սահմանափակ և թէ՛ ինքնօրէն նախաւորով, եւ որովհետեւ իւրաքանչիւր Նահանգի վերայ մասնաւոր սպե-

խճախն շատ երկար կը լինի, ուստի կընտրուիք երկու Նահանգներ միայն՝ Յիւլի և Նիւլարգէ, առաջինն իրրեւ տիպար այն Նահանգներուն, ուր Գերմանական լեզուն կը տիրէ, իսկ երկրորդն իրրեւ տիպար այն Նահանգներուն, ուր կը տիրէ Ֆրանսերէն լեզուն:

Եթէ Պրուսիայ մէջ գոյրոյցական կազմակերպութիւնն միւս պետական է, ուր վերին իշխանութիւնն ամեն բան կը կանոնաւորէ և կը անօրինէ. ընդհանրապէս Յիւլիի մէջ գոյրոյցական կազմակերպութիւնն բոլորովն հաստատակարար է, ուր բոլորը սղի-

(*) Հարաւորութիւն, տես թիւ 4.

ինքեանք կը խառնուին կրթութեան գործոյն և ինքնին կը անօրինեն :

Յիւրիս 266,265 բնակիչ ունի, յորոյ 255,000 բողոքական են : Տէրութիւնն կը հսկէ ամեն կարգի և աստիճանի գաւորոցներուն հասարակոյ կրթութեան Վերին Խորհրդոյ միջոցաւ, որ վեց անդամներէ բաղկացած է, չորսն Մեծ Խորհրդէն ընտրուած, իսկ երկուքն գաւորական Սինօգէն : Բաց յայտմանէ կան մասնաժողովներ ամեն գաւորական շրջանակներու մէջ, որոնք կը հսկեն գաւորներուն վերայ և տարին մի անգամ յատուկ պատգամաւորի ձեռամբ տեղեկագիր կը մատուցանեն Արթութեան Վերին Խորհրդոյն, յորում ազատօրէն վիճաբանութեան կ'առնուին ուսման խնդիրներն : Շրջանակներու մասնաժողովներու անդամներէն կ'ընտրեն 3 հատն ուսուցիչներն, 9 կամ 10 հատն քաղաքացիներն : Ամեն շրջանակի ուսուցիչներն ունին յատուկ ժողով, և տարին չորս անգամ կը գումարին առանց բացառութեան որ և իցէ անգամայ : Արվիճեն ուսման խնդիրներուն վերայ եւ տեղեկագիր կը տան շրջանակի մասնաժողովին, որ գաւորական արկղն եւ գործերն կը տնտեսէ : Ամեն շրջանակի ուսուցչաց ժողովներու նախագահներն տարին մի անգամ կը գումարին, իրենց բաղձանքներն եւ կարծիքներն Վերին Խորհրդոյն հաղորդելու համար : Ամեն ուսուցչական ժողով ունի իւր յատուկ գրադարանն :

Գրողական Սինօգի անգամ կը համարուին ուսուցչաց ժողովներու բոլոր անդամներն, այսինքն բովանդակ ուսուցանող մարմին : Սինօգն տարին մի անգամ կը գումարի և իւր գիւանն կը կազմէ երկու տարուան համար : Շատ սիրուն և փառաւոր են Սինօգական գումարումներն, Նիստն հրապար-

տակական է, ուր կը վիճուի գոտտիւրակութեան խնդիրներուն վերայ, կը կարգացուն տեղեկագիրներ և յիշատակագիրներ, աղօթքներ եւ երգեր կ'երգուին, խնջոցքներ կը լինին, որով սէր եւ ժողովութիւն կը տարածուի բոլոր ուսուցչաց մէջ, և այսպէս կը զարգանայ, կը զօրանայ ուսուցչական մարմինն :

Այս եղանակաւ գոտտիւրակն կը պաշտպանուի, կը խնամուի և կը յարատեւէ : Աջատութեան և հաւատարութեան զգացումներն կը բացուին ու կը ծաղկին : Թաթմութիւն, նախանձ, ատելութիւն, վհատութիւն և թուլութիւն կը հալածին : Սոյն գումարումներն թէ գոտտիւրակական կը թուութիւններ և մորգեք են, և թէ տանր, Գումարումներէն ղինի վինախազութիւններ եւ ղինուորական վարժութիւններ կը կատարեն : Սոյն ճշմարիտ հասարակապետական գրութիւնն իրաւունք կը տայ գոտտիւրակին թէ իւր կարծիքն ազատօրէն յայտնել, թէ քուէ տալ, և թէ ունի իւր պարբերական գործին, որուն մէջ կարող է հրատարակել իւր գաղափարներն ու իղձերն և հասարակութեան ծանօթացնել :

Սինօգական գումարման տեղին ամեն տարի կը փոխուի և Տէրութիւնն կը մասնակցի գրաւոր աշխատութեանց սպագրական ծախուց :

Վեց տարեկան հասակէն թէ տղայք եւ թէ աղջկունք պարտաւոր են գաւորոց յաճախել, ապա թէ ոչ ծնողք տուգանքի կ'ենթարկին :

Գաւորներն երկու կարգ կը բաժնուին — Նախնական, ուր աշակերտողք կը յաճախեն երեք տարի, և Իրական կամ Իսիական (Realschule) որք նոյնպէս երեք տարուան շրջան ունին, Մանկունք պարտաւոր են երկու տարի ևս

յոճախել Կրկն-Լեւոն դպրոցն (Er-gänzungsschule) շաբաթն չորս ժամ և երաժշտութեան դպրոցն շաբաթն մի ժամ։ Աշակերտաց հարիւր թիւն եթէ անցնի, անպատճառ մի դասարան և մի դասատու եւս կը յաւելնայ։ Դասարաններուն մէջ շաբաթն 24 ժամ դաս կ'աւանդուի։ Աւանանիւթերն են — Կրօն և Բարոյականութիւն, Պատմութիւն և Աշխարհագրութիւն, Բնական Պատմութիւն, Փեղագրութիւն, Երգ, Նկար, Մարմնամարզութիւն, Ձեռագործք (աղջկանց համար)։ Յիւրիսէն և Վենիսերթուրէն դատ, ուրիշ տեղեր տղայոց և աղջկանց դպրոցներն անբաժան են։ Երբ դպրոցն միայն մի ուսուցիչ ունի, պարտաւոր է աշակերտներն և աշակերտութիւններն վեց դասակարգի բաժնել ըստ տասնիւնի յառաջագիմութեան։ Աւսուցիչն մի դասակարգի հետ զգաղած ժամանակ միւսներուն պարտաւոր է գործ կը յանձնէ և այսպէս կարող կը լինի թէ՛ զգաղեցնել և թէ՛ իւրաքանչիւր դասակարգերուն դասհարցընել և դաս աւանդել։ Տասներկուերորդ տարւոյն մէջ հարցոյքնութիւն կը լինի, որով կ'որոշուի թէ՛ տղեօք մանուկն կարող է Կրկնութեան զըսքոցն փոխադրուիլ, թէ՛ տակաւին պէտք է մնայ Իսկական կամ Երական դպրոցին մէջ։

Նախնական դպրոցին մէջ կրօնական ուսումն դաստիարակն կ'աւանդէ, իսկ Կրկնութեան դպրոցին մէջ հովիւն կամ քահանայն։

Դպրոցական վճարքն նախնական դպրոցի համար տարին 3 ֆրանկ է, իսկ Կրկնութեան դպրոցին համար՝ 1 ֆրանկ 50 սանթիմ։ Աղքատ մանկանց համար բարեգործական պաշտօնատուներն կը վճարեն։

Ամեն մանկունք պէտք է որ զըսք

րոյական վճարքն հասուցանեն, թէ և իրենք մասնաւոր դպրոցներ յաճախեն։ Ոչ մի մանուկ գործի մէջ չ'ընդունուիլ, եթէ կանոնաւոր ուսումն առած եւ աւարտական քննութիւն տուած չէ։

Աւսուցչի թոշակն կը բաղկանայ աշակերտաց դպրոցական վճարքէն, Ժողովրդապետութենէն որոշուած 200 ֆրանկէն, բնակարանէ, չափաւոր գետնով հանդերձ, վառելափայտէ, և Տէրութեան յաւելուածոյ վճարումէն, որով թոշակն մինչեւ 700 ֆրանկի կը հասնի։ Տասներեք տարի ուսուցչութենէն զինի վերադիր կը լինի 100 ֆրանկ, իսկ քսան և հինգ տարիէն ըզկընի 300 ֆրանկ։

Դպրոցական ծախքերն Ժողովրդապետութեան վերայ է։ Ամեն Ժողովրդապետութիւն (commune) ունի դրամագլուխ, որոյ գումարն կը հաւնի 6 միլիօն ֆրանկի։ Այս դրամագլուխ եկամուտին հետ կը միանան տուգանքներն, ամուսնութեան պարգեւներն (առ'նուազն 5 ֆր.), կտակեալ և կաւմաւոր պարգեւներն, ամեն եկեղեցեաց դրամաժողովութեան տարեկան արդիւնքն, հասարակութե (commune) մէջ բնակութիւն հաստատուելու իրաւանց համար վճարած տուրքն և այլն և այլն։ Եթէ այս եւս բաւական չըլինի, հասարակութիւնն ուրիշ միջոցներ ձեռք կ'առնու եւ երբեք իւր դպրոցի բարեկարգութիւնն չըխանգարեր։

Երկրորդական դպրոցներու (Secundarschulen) նպատակն է այն գիտութիւններն կամ ուսմունքներն դրացնել, զոր աշակերտք ուսած են նախնական դպրոցներու մէջ, առանց երբեք Ժողովրդային կրթութեան սահմանէն անցնելու։ Նախնական դպրոցաց մէջ աւանդուած ուսմանց վերայ երկրորդական դպրոցներուն մէջ կը

յաւելնան — անդաշտախաթիւն եւ շի-
նակն անտեսագիտութիւն եւ երբեմն
մի օտար լեզու : Աւսումն ուսման
ընթացքն է երեք տարի , դպրոցական
վճարքն է 24 ֆրանկ ամէն աշակեր-
տի կողմէն :

Յիւրիխ Նահանգի մէջ 59 երկրորդ
դասիան դպրոցներ կան, 87 ուսուցիչներ
բով, 2,313 աշակերտներով, յորոց 1,659
աղջիկք եւ 654 աղջկուհիք (1) :

Աշխատութեան կամ ձեռագոր-
ծութեան դպրոցներն (Arbeitschulen)
չաբախն երկու կէս — օր , վեց ժամ,
կը յաճախեն աշակերտողք : Այս դրու-
թոյններն հաստատուած են ձեռա-
գործներ ուսուցանելու աղջկանց , Յիւ-
րիխի լճի եզերքը , Վիւսնախտի մէջ,
կայ ուսուցչական դպրոց , ուր կը յա-
ճախեն հարիւրէն աւելի աշակերտք :
Բացի Տիօրէն—Տեսչէն , կան տասն ու-
սուցիչք եւ ծախք կը լինի 43,000 ֆր.
ի տարին : Այս դպրոցէն կ'եննեն նախ-
նական դպրոցաց ուսուցիչներ , որով
Յիւրիխ Նահանգն կը հաւատարմէ Սաբ-
անիստին եւ Վիւրտեմբերգին :

Դպրոցական շէնքերն ընդհանրա-
պէս շատ բաւ չինուած են եւ ամէն կու-
րեւոր սկիւղքներ ունին : Այս նկատ-
մամբ նշանաւոր է Վենթերթուր , որ
մի փոքրիկ քաղաք է եւ ունի 5,000 բը-
նակիչ : Վենթերթուր կը թաւթեան հա-
մար կառուցած է երեք սրահաններ , ու-
րոց իւրաքանչիւրին համար , առ նը-
ւաղն , 800,000 ֆրանկ ծախք եղած
է : Բաց ի նախնական դպրոցներէն ,
ունի մի բարձր դպրոց (Gymnasium)

տրուեստական դպրոց , միջին դպրոց
եւ մի բարձր վարժարան աղջկանց հա-
մար :

Յիւրիխ ունի իւր հոյակապ հա-
մալարանն (Université) եւ բազմաբ-
ուեստեան դպրոցն (Polytechnicum) :
Զուիցերիայ մէջ գտնուած սրահանե-
րն ուսման նուիրած են :

Նախնական ուսմանց համար եղած
ծախքն կը հասնի միւս կէս միլիօն ֆրան-
կի , մարդապլուխ 5 ֆրանկէն աւելի :
Վէս միլիօնն Նահանգն , եւ մի միլիօնն
հաստատակութիւններն (Communes) կը
վճարեն :

Յիւրիխ ունի նմանապէս եւ կարեւ-
րու դպրոց , ուր թէ ուսմանքներ
կ'ուսանին եւ թէ ձեռագործներ :

Սակայն այս եւս պէտք է ասել , որ
բուն Զուիցերիայի օրիորդներն հա-
մալարան եւ բազմաբուեստեան դրու-
թոյն չեն յաճախեր , այլ յաճախողնե-
րն օտար երկրէ եկաւորներ են եւ
գլխաւորապէս Ռուսաստանէն , որոնք
աւելի բժշկութեան սիրահար են , եւ
այն եւս Ռուսիոյ Տէրութիւնն , զա-
նազան նկատումներով , անցած տարի
հրաման հանեց , որ կամ վերագառնան
կամ Յիւրիխէն հեռանան , յորոց ու-
մանք վերագործան , ամանք ցրուեցան ,
եւ շատ սակաւք մնացին , Ռուսիա չը
վերագառնալու արդմանաւ :

Մեր ճանապարհորդութեան ժա-
մանակ շոգեկառաց կայարաններուն
մէջ անշտեղ հանդիպեցանք այն
ցրուած օրիորդաց ոմանց , որոնք պա-
յուսակներն առած Յիւրիխէն ուրիշ
քաղաքներ կը չուէին , տրտունջ յայտ-
նելով Ռուսիոյ կառավարութեան գէմ,
որ տարապայման կասկածներ ունի ի-
րենց վերայ , իբր թէ , փոխանակ ուս-
ման , անդարոյական կեանք կը վարեն ,
մինչդեռ քաղաքագիտական թաքուն
գաղանկին այն էր , որ իբր թէ հան-

(1) Մեր տուած բոլոր տեղեկութիւններն 1872
թուականին նկատմամբ են , ի հարկէ այն տարիներն
ի վեր ժողովրդային կրթութիւնն աւելի յառաջ
գնացած է , վասն ի զրեթէ ամէն տարի յառաջա-
գիտման մեծամեծ եւ նորանոր փոփոխութիւններ
լը լինին :

բաւարական գրութեան ընտելանալով
և իրենց հայրենիքն վերագառնալով՝
կարեն վրդովել իրենց երկրի միասե-
տական անգործութիւնն :

« Այն , Էլէօնորա , կ'ասէր մի
Ռուս օրիորդ իւր ընկերուհւոյն (եր-
կամազուց մէջ) , սիրտս կը կծկի ,
երբ կը մտածեմ որ Ռուսաստանին
մէջ մեր անունն իբրեւ անբարոյա-
կան կը հռչակուի եւ այս ճանաչ-
արարհաւ ամեն աստղաբէզ մեր առջեւ
կը փակուի : Եթէ այս տեղ մնամք
միշտ , մեր հայրենեաց և ծնողաց կա-
րօտով պիտի պրօւիմք , եթէ վերա-
դառնամք անգործ և տրտում պիտի
լծաւամբմք : Դու գիտես արգէն , թէ
ի՞նչ մեծ հակողութիւն կայ Զուիցերիոյ
մէջ բարոյականի մասին . գիտես ար-
գէն , որ Ռուսաստանէն նոր եկած
ժամանակ մինչեւ անգամ Պօլիցիական
կառավարութենէն ազգարարութիւն
եղաւ մէզ , որ մեր ռուսական սիգար
ծխելու սովորութիւնն թաղուեք եւ
գոյթակողութիւն չը տանք Զուիցերի-
ոյ կանանց և օրիորդաց : Բայց ի՞նչ օ-
գուտ , որ դարձեալ մեր անունն ան-
բարոյական կը հռչակուի , մինչդեռ
Ռուսաստանի կանանց կեանքն Զուի-
ցերիոյ կանանց կեանքէն այնչափ ստոր
է , որ ամեն խորհելով աչքէս արտա-
սուքներ կը հոսին : Այսպէս կը վար-
ձատրէ ահա մեր հայրենիքն մեր այս-
քան տարուան աշխատութիւնն եւ
պանդխտութեան մէջ վտրած անմե-
ղութեամբ զուարթ կեանքն » :

Զուիցերիոյ մէջ նախնական ու-
սումն այնչափ հրապարակ և հռչակ ունի
որ համբաւաւոր Անգլիան անգամ բազմ-
մաթիւ մանուկներ կը զրկէ ի Զուիցե-
րիոյ , որոնք նախնական ուսումն ա-
ւարտելով՝ կը վերագառնան իրենց
հայրենիքն եւ այն տեղ՝ ցանկացողք
բարձրագոյն դպրոցներն կամ համալ-

սարաններն կը մտնեն :

Յիւրիխէն յետոյ մեր ընտրած երկ-
րորդ Նահանգն է Նեւ-Հեմքէյլ , որ ունի
87,369 բնակիչ , յորոց 77,095 բողոքաւ
կան են : Ըստ վիճակագրութեան 1865
թուականի ունի 303 դպրոցներ , 136
ուսուցիչներ և 169 ուսուցչուհիներ :
Դպրոցական չէնքերն հոյակապ և գե-
ղապատշաճ են : Ծախքն երկու և կէս
միլիօն : Աշտեերտաց և աշակերտու-
հեաց թիւն 16,405 :

Դպրոցական սահմանադրութիւնն
գրեթէ համանման է Յիւրիխ նահան-
գի սահմանադրութեան :

Յիւրիխ և Նեւ-Հեմքէյլ նահանգնե-
րու վերայ տուած տեղեկութիւններն
բաւական կը համարիմք մեր ընթեր-
ցողաց , թողով Զուիցերիոյ միւս 23
Նահանգներն , որոց մէջ համանման
ընթեր և ծախքեր կը լինին ժողովրդա-
յին կրթութեան համար , և յառաջ
կը բերեմք Պ . Էրնէստ Նաւիլի խօս-
քերն , զորս կը գրէր իւր մի բարեկա-
մին ժընեւլ Նահանգի նկատմամբ .
« Խիստ հաղուագիւտ են մեր Նա-
հանգի մէջ այն մանուկներն , որոնք
բնաւ կրթութիւն առած չեն : Ամե-
նեւին չեմ յիշեր , որ երբէք սրտաւ
հաճ լինիմ , թէ քաղաքի և թէ գիւղի
մէջ , մի ժենեւիայի մարդոյ կամ կնոջ ,
որ կարգաւ և գրեւ չիմանայ : Ես ժե-
նեւիցի կ'ըստորագրուիմ , որովհետեւ
քանի մի ժամանակէն ի վեր օտարա-
կաններ չատ կը յաճախեն մեր Նա-
հանգն , որոնք ընդհանրապէս զուրկ
են կրթութենէ » :